

Komentář k 30. výročí Sametové revoluce

V neděli 17. listopadu, v den 30. výročí pádu komunistického režimu v naší vlasti, znějí v katolické liturgii slova Bible: Vzpřimte se a zdvihněte hlavu, protože se blíží vaše vykoupení (pozn. verš před evangeliem). Právě těmito slovy začínal také pastýřský list kardinála Tomáška, který v druhé polovině osmdesátých let ohlašoval dílo desetiletí duchovní obnovy národa. Tenkrát jsme v Československu tušili, že se blíží nějaké společenské změny. V Rusku probíhala Gorbačova perestrojka a my jsme očekávali něco podobného. Nevěděli jsme, že změna nastane tak brzy a bude tak radikální. A teď mluvím za ty kruhy kulturního a náboženského disentu, v nichž jsem se tenkrát pohyboval: nechtěli jsme, aby šlo o pouhou perestrojku, mírnější verzi komunismu, nechtěli jsme, aby nastaly jen změny politických a ekonomických struktur. Toužili jsme po vpravdě svobodné a spravedlivé společnosti. Věděli jsme však jedno: Svoboda a demokracie je náročný úkol, na který se musí společnost připravit. Z tohoto vědomí vzešla z našich řad iniciativa desetiletí duchovní obnovy národa. Byla to výzva: Vzpřimte se a zdvihněte hlavy! Zvednout hlavu neznamena jen vypnout prsa, nýbrž znamená to narovnat pokřivenou páteř. První krok ke svobodě znamená zvednout hlavu, napřímit páteř.

Nesvobodná společnost pokrývá mravní páteř národa. To se dělo u nás po desítky let, po dlouhou dobu vlády komunistů. Represivní režimy se bojí schopných a charakterních lidí, protože v nich vidí potenciální nebezpečí. Trestají statečnost, odměňují konformismus, posilují přetvářku a zbabělost, občanskou pasivitu.

Ruský spisovatel Zinovjev a polský filozof otec Tischner označili produkt komunistického režimu výrazem homo sovieticus: člověk bez zodpovědnosti a iniciativy, poslušný konformista. Komunistický režim stál na nepsané smlouvě mezi vládci a ovládanými: když občané budou držet ústa a krok, vláda jim dá kýžený pokoj, chléb a hry, lacinou zábavu, „kávu jim osladí o trochu víc“... Jen je nikdy nesmí napadnout hlásit se o svá práva, duchovní svobodu, nebo se zastat těch, kteří konformní nebyli a na které dopadla pěst – nikoliv dělnické třídy, nýbrž všudypřítomné tajné policie se síti horlivých donašečů.

Homo sovieticus byl pasivní, ustrašený člověk. Každá společnost má své pasivní občany, černé pasažéry – ty, kteří jedou ve vlaku, aniž by zaplatili. Když procento černých pasažérů v systémech reálného socialismu dosáhlo určité výše, ten vlak se začal zastavovat. Rozdíl mezi nabídkou komunistických režimů a tím, co lidé viděli na obrazovkách (nebo šťastní turisté na vlastní oči) v zemích za železnou oponou se stal příliš velkým. Zpět do Evropy! znělo jedno z hesel podzimu před 30 lety. Nyní vidíme, že mnozí si pod tím heslem představovali především místo u bohatě prostřeného stolu západních sousedů. Jeden příklad: V minulých desetiletích jsme plnými hrstmi brali bohaté dotace z Evropské unie, téměř každá vesnice má něco, co bylo zapláceno z peněz Evropské unie, pokud to nebylo rozkradeno u nás. Když jsme poprvé měli projevit také solidaritu s Evropou a alespoň nepatrně pomoci zvládnout příliv uprchlíků z míst války a bídy, naše vláda to odmítla: zajímáme se jen o to, co může Evropa udělat pro nás, nikoliv o to, co my můžeme udělat pro Evropu.

Svoboda je dar, ale také úkol, náročný úkol. Demokracie není jen vláda většiny, nýbrž především určitá kultura mezilidských vztahů, právní kultura a respekt k menšinám, Patří k ní tolerance, kterou filozof Immanuel Kant definoval jako právo cizince, nebýt apriori vnímán jako nepřítel.

Velcí státníci, jako byl T.G Masaryk, ale také Václav Havel, se nebáli postavit proti předsudkům, proti většinovému mínění, neříkali to, co lidé chtějí slyšet, nepotvrzovali obecné předsudky, řídili se tím, co říká Bible: Nepřidáš se k většině, když koná nepravost.

Na počátku dramatických událostí listopadu 89 jsme ještě nevěděli, zda demonstrace nebudou opět brutálně rozehnány policií jako v lednu téhož roku; komunisté měli lidové milice, svou stranickou armádu, vybudovanou podle vzoru nacistických oddílů SA a v kasárnách byla sovětská okupační armáda. Tyto hrůzy listopad 89 odstranil a my za to musíme být velmi vděční.

Dnes nestojíme proti brutální moci policejního režimu. Avšak i dnes má demokracie své velké nepřátele. V Moskvě už nesedí senilní následovnici Brežněva, nýbrž chytrý bývalý agent KGB a ruský režim vede intenzivní informační válku proti Západu a svým bývalým satelitům pomocí lživé propagandy, která má oslabit důvěru v Evropskou unii a vyvolávat chaos a rozdělení. Také Čína se horlivě snaží uplatnit u nás svůj vliv. Demokracie je dnes ohrožená populismem, demagogy – a kolaboranty těchto nebezpečných nepřátel demokracie se stávají lidé, kteří se nesnaží kriticky myslet, kteří lehkověrně přebírají lživé informace, především ze sociálních sítí.

Vzpřimte se a zdvihněte hlavu! Před 30 lety jsme potřebovali hlavně statečnost, dnes především moudrost, střízlivý kritický rozum, rozlišování fakt a „fake-news“, polopravd a lží. Je stále třeba bránit demokracii a pečovat o ni – tento úkol je dnes stejně naléhavý jako před 30 lety.

*P. Tomáš Halík pro Radio Proglas
listopad 2019*